

ԳՈՐԾԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ՁԵՌՆԱՐԿԱՏԻՐՈՒԹՅՈՒՆ

ԱՐԵՎԻԿ ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ

ՀՊՏՀ կառավարման ամբիոնի դոցենտ,
տնտեսագիտության թեկնածու

ՍԻՐԱՆՈՒՇ ԶԹԵՅԱՆ

ՀՊՏՀ կառավարման ամբիոնի մագիստրանտ

ԳՈՐԾԱՐԱՐ ՄԻՋԱՎԱՅՐԻ ԿԱՐԳԱՎՈՐՄԱՆ ՈՒՂԴՎԱԾ ՊԵՏԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀՀ-ՈՒՄ

Հոդվածի ուսումնասիրության առանցքն են կազմել գործարար միջավայրի կա-
տարելագործման գլխավոր խնդիր համարվող «մենաշնորհ» երևույթը ու վերոնշյալի
հայաստանյան ընկալումները, ոլորտի կարգավորմանն ուղղված օրենսդրական դաշ-
տը, գործող հարկային համակարգն ու հարկային քաղաքականությունը, ինչպես նաև
տնտեսական մրցակցության պաշտպանության շրջանակն ու մերօրյա տնտեսության
գլխավոր մարտահրավերը՝ կորոնավիրուսը: Հոդվածում ուսումնասիրվել է ՀՀ անկա-
խությունից ի վեր գործող օրենսդրական դաշտն իր զարգացման հաջորդական փու-
լերով, որտեղ միջավայրի կարգավորման կարևորագույն քաղաքականություններից են տնտե-
սական մրցակցության պաշտպանության ինստիտուտի կայացումն ու ամրապնդումը:

Որպես թեմայի ուսումնասիրության արդյունք՝ կարելի է պնդել, որ գործարար
միջավայրի զարգացման, կատարելագործման և շարունակական աճի ապահովման
տեսլականը ուրվագծելու համար նախևառաջ անհրաժեշտ է շուկայի և մրցակցային
միջավայրի պաշտպանության պետական քաղաքականությունը դիտարկել իբրև ոլոր-
տի կարգավորման հիմնական մեխանիզմ, որը պետք է ուղղված լինի ձեռնարկատի-
րական և հասարակական տնտեսաիրավական հարաբերությունների արդյունավետ
փոխհարաբերակցության հաստատմանը:

Հիմնաբառեր. բիզնես միջավայր, օրենսդրական դաշտ, տնտեսական մրցակցու-
թյուն, մենաշնորհ, կորոնավիրուս

Ներածություն: Ցանկացած երկրի տնտեսական զարգացման և առաջընթացի ապահովման համար կարևորվում է տվյալ երկրի գործարար միջավայրը, քանի որ դա հասարակության տնտեսական և սոցիալական զարգացման գլխավոր գրավականներից մեկն է: Այդ միջավայրում է ձևավորվում մարդկային պահանջունքների բավարարման համար անհրաժեշտ ապրանքների և ծառայությունների գրեթե ամբողջ շրջանակը: Այդ առումով, տնտեսության ազատականացման ուղին բռնած երկրի առաջնային նպատակն է ստեղծել այնպիսի պայմաններ, որոնք կապահովեն գործարար միջավայրի ձևավորման, կենսագործունեության ու անընդհատ զարգացման տրամաբանական շղթայի անխափան աշխատանքը: Այս համատեքստում ՀՀ-ում իրականացվել և իրականացվում են օրենսդրական դաշտի կարգավորմանն ու բարելավմանն ուղղված միջոցառումներ՝ օրենքների վերանայման և լրացումների կատարման միջոցով, ինչը հնարավորություն է տալիս խթանելու պայքարն ընդդեմ մենաշնորհային, հովանավորչական և կոռուպցիոն համակարգերի, որոնք, որպես կանոն, ցանկացած ոլորտի զարգացմանը խոչընդոտող հիմնական գործոնների շարքում առաջնային տեղ են գրավում: Հետևաբար՝ ՀՀ-ում գործարար միջավայրի կարգավորմանը միտված պետական քաղաքականությունը պետք է նախևառաջ ուղղված լինի օրենսդրական դաշտի զարգացման ուսումնասիրությանը, հիմնախնդիրների առաջադրմանն ու դրանց լուծման տարբերակների ներկայացմանը, որոնք արդիական են և կարևոր թե՛ տնտեսական աճի ապահովման և թե՛ գործարար միջավայրում ազատ մրցակցային հարաբերությունների ձևավորման տեսանկյունից:

Թեմայի ուսումնասիրության գլխավոր նպատակն է պարզել, թե ՀՀ-ում գործարարության միջավայրը ինչո՞ւ դեռևս ամբողջապես կայացած չէ, որո՞նք են ոլորտի զարգացմանը խոչընդոտող գործոնները, ի՞նչ մեխանիզմներ, մեթոդներ և գործիքակազմ են կիրառվել նախկինում՝ որպես պետական քաղաքականության դրսևորման ձև, ի՞նչ քաղաքականություն պետք է իրականացվի ոլորտի կարգավորումն ու շարունակական զարգացումն ապահովելու նպատակով:

Գրականության ակնարկ: Տնտեսագիտության մտքի զարգացման ողջ ընթացքում պետության՝ որպես պետական քաղաքականություն իրականացնող գլխավոր սուբյեկտի միջամտությունը շուկայական հարաբերություններին որոշ հեղինակների կողմից ընդունվել է իբրև խթանիչ, մյուսների կողմից էլ՝ իբրև խոչընդոտող գործոն: Դեռևս 1770-ականներին Ադամ Սմիթը իր «Ազգերի հարստություն» գրքում նախատեսում էր, որ պետության կողմից պետք է իրականացվի մի քանի հիմնական գործառույթ¹, այդ թվում՝ արդարություն պետք է հաստատվի օրենքների կիրառման համատեքստում, որին հաջորդում էր հետևյալ գործառույթը. պետությունը պետք է աջակցի միայն այն հասարակական կառույցներին, որոնք երբեք չեն կարող լինել առանձին անձանց կամ որոշակի խմբերի հետաքրքրության կենտրոնում (օրինակ՝ կրթության ոլորտը):

Նրա «Անտեսանելի ձեռքի» տեսությունում նշվում է, որ պետության ցանկացած միջամտություն թուլացնում է տնտեսությունը: Ա. Սմիթը կարծում էր,

¹ Տե՛ս <https://www.hamakarg.am/?p=1992>

որ պետությունն ամեն կերպ պետք է խուսափի տնտեսության տարբեր ոլորտներում, այդ թվում նաև բիզնեսում անհարկի միջամտությունից: Կարելի է ենթադրել, որ նա որևէ ոլորտի (նաև բիզնեսի) կարգավորմանն ուղղված պետական քաղաքականությունը ընկալում էր զուտ ճշգրիտ օրենքների ընդունման և կիրառման համատեքստում (անկախ դատական համակարգ, սեփականության իրավունքի պաշտպանություն և այլն): Սմիթի տեսության շարունակողները եղան նաև դասական քաղաքագիտության դպրոցի ներկայացուցիչները: Նրանք նույնպես կարծում էին, թե պետությունը հնարավորինս քիչ պետք է միջամտի տնտեսության ոլորտների գործունեությանը:

Ի հակադրություն Սմիթի՝ տնտեսական քաղաքականության մշակման և իրացման գործում պետության դերն առավել բացառիկ էին համարում մերկանտիլիստներն ու քեյնսականները: Նրանք առաջարկում էին պետության ակտիվ միջամտությունը տնտեսության կարգավորմանը. մերկանտիլիստներն առավել կարևորում էին արտաքին առևտրի ոլորտում պետության դերը, իսկ քեյնսականները համարում էին, որ պետությունը պետք է ապահովի և խթանի արդյունավետ պահանջարկը, և այս երկու դեպքում էլ պետությունն ընկալվում էր որպես տնտեսական հարաբերությունների կարգավորման գլխավոր և անփոխարինելի օղակ:

ժամանակակից հեղինակներն իրենց աշխատություններում նույնպես անդրադարձել են տվյալ թեմայի ուսումնասիրությանը: Օրինակ՝ տնտեսագիտական բուհերի համար նախատեսված «Մենեջմենթ» (ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս Յու.Մ. Սովարյանի ընդհանուր խմբագրությամբ) դասագրքում հեղինակը պայմանականորեն առաջադրում է տնտեսության պետական կառավարման երեք դասական հիմնադրույթներ (հիմքում զարգացնելով նախ՝ Ա. Սմիթի, Դ. Ռիկարդոյի, այնուհետև՝ Ջ. Քեյնսի և նրա հետևորդների տեսակետները)՝ *ազատ շուկայական, կենտրոնացված կամ վարչապնդեսական, պետականորեն կարգավորվող՝ ազատական-շուկայական:*

Առաջինը բնորոշվում է հետևյալ կերպ՝ սեփականության բազմաձևության (մասնավոր, պետական) հիմքի վրա զարգացող շուկայական տնտեսություն, որի հիմնական կարգավորիչը տնտեսական մրցակցությունն է: Այս հիմնադրույթի պայմաններում ազատորեն գործում են տնտեսական օրենքները, տեղի է ունենում տնտեսական զարգացման ինքնակարգավորում: Երկրորդ հիմնադրույթի պարագայում պետությունը հայտնվում է սեփականատիրոջ դերում, և արտադրված միջոցները, որպես կանոն, կենտրոնացվում են նրա ձեռքում: Արդյունքում՝ պետությունն է սահմանում տնտեսական համակարգը կազմող բոլոր կազմակերպությունների ու ճյուղերի համար պլանային առաջադրանքներ, դրանց հետ մեկտեղ արտադրողներին հատկացվում են համապատասխան հումք, նյութեր, վառելիք, էներգիա, սարքավորումներ, մեքենաներ, ինչպես նաև սահմանվում են անհրաժեշտ աշխատավարձի ֆոնդը և այն ամենը, ինչն անհրաժեշտ է արտադրական գործունեություն իրականացնելու համար: Միաժամանակ նախատեսվում է, թե որ սպառողն է գնելու թողարկված արտադրանքը. արդյունքում լուծվում է նաև սպառման խնդիրը:

Երրորդ հիմնադրույթը առավել հասկանալի ներկայացնելու համար վերոնշյալ աշխատանքում հեղինակը ներկայացնում է նաև Նոբելյան մրցանակի դափնեկիր՝ ամերիկացի պրոֆեսոր Վ. Լեոնտևի պատկերավոր տեսակե-

տը, ըստ որի՝ պետությունն իրականացնում է կարգավորիչ գործառույթ: Նա երկրի տնտեսությունը համեմատում է ծովում գտնվող առագաստանավի հետ: «Որպեսզի գործերը լավ ընթանան,- նկատում է պրոֆեսորը,- անհրաժեշտ է քամի. դա շահագրգռվածությունն է: Ղեկը՝ պետական կարգավորումը»²:

Ժամանակակից մեկ այլ աշխատանքում³ երևան է գալիս մի նոր տեսակետ, համաձայն որի՝ ինչպես պետությունը կարող է ներագդել բիզնեսի վրա՝ օգտագործելով իր ամենատարածված գործիքը՝ իրավական համակարգը, այնպես էլ բիզնեսը կարող է ներագդել պետության վրա, որի ամենատարածված միջոցներից է լոբբինգային խմբերի⁴ ստեղծումը: Իհարկե, նման տեսակետը բավական խոստումնալից է, և եթե պետությունը իրականացնում է «կոշտ» քաղաքականություն, ապա, ինչ խոսք, կարելի է ձևավորել նման խմբեր և պաշտպանել սեփական շահերը:

Ինչ վերաբերում է այժմյան իրականությանը, ապա կարելի է փաստել, որ պետության՝ որպես կարգավորող և համակարգող մարմնի դերը կարևորվում է ոչ միայն օրենսդրական դաշտի վերանայման, ապահովման և կիրառման, այլև տնտեսական հարաբերությունների շարունակական զարգացման և առաջընթացի ծրագրերի մշակման գործում: Այսպիսով՝ զարգացած և անցումային տնտեսություն ունեցող երկրներում պետությունը ոչ միայն օրենքների ընդունման միջոցով է կարգավորում տնտեսական համակարգը, այդ թվում նաև գործարար միջավայրը, այլ նաև իրականացնում է որոշակի պետական քաղաքականություն երկարաժամկետի և կարճաժամկետի համար՝ տրամադրելով որոշակի արտոնություններ հարկային, վարկային, մաքսային հարաբերություններում՝ ուշադրության կենտրոնում պահելով օրենսդրական դաշտն ու օրենքներում որոշակի որակական փոփոխությունների իրականացման տեսլականը:

Հետազոտության մեթոդաբանություն: Հետազոտության համար որպես գիտական հիմք են ծառայել տարբեր հեղինակների՝ գործարար միջավայրի պետական կարգավորման վարկածներին վերաբերող գիտական աշխատանքները, պետության կողմից միջավայրի կարգավորմանն ուղղված պետական քաղաքականության մաս կազմող օրենսդրական դաշտը՝ զարգացման հաջորդական փուլերով, որի արդյունավետությունը գնահատելու համար հետազոտությունում կիրառվել է համեմատական վերլուծության (ինչ-որ առումով՝ նաև պատմական համաբանության) մեթոդը, ինչը հնարավորություն է տվել մենաշնորհային, հովանավորչական, ինչպես նաև կոռուպցիոն համակարգերի թուլացմանը, գործարար միջավայրի կայացմանն ու զարգացմանը նպատակաուղղված պետական քաղաքականությունը դիտարկել օրենքների ընդունման, վերանայման և փոփոխման համատեքստում: Արդյունքում՝ վերջիններիս բացասական և դրական հետևանքները ուսումնասիրվել են ըստ ժամանակագրական հաջորդականության:

Գործարար միջավայրի զարգացման վերլուծության հիմնական աղբյուր

² Մենեջմենթ, ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս Յու.Մ. Սուվարյանի ընդհանուր խմբագրությամբ: Չորրորդ՝ լրացված, բարեփոխված հրատարակություն, Եր., «Տնտեսագետ», 2016, էջ 291-292:

³ Տե՛ս Հայրապետյան Ն., Հայրապետյան Ն., Գործարարության հիմունքներ, Հրատարակչության գր.: Հմ.՝ «Ֆինանսաբանկային քոլեջ», Եր., 2003:

⁴ Լոբբին մարդկանց խումբ է, որը ճնշում է գործադրում օրենսդիրների վրա, որպեսզի վերջիններս տարբեր հարցերի քննարկման ժամանակ պաշտպանեն իրենց շահերը:

են ծառայել Համաշխարհային բանկի հրապարակած «Doing Business» ամենամյա զեկույցները՝ 2016–2020 թվականների համար, որտեղից առանձնացվել են Հայաստանի՝ գործարարությամբ զբաղվելու դյուրինության ցուցանիշներն ըստ ժամանակագրական հաջորդականության: Հարկ է նշել, որ վերոնշյալ ցուցանիշը շուրջ տասը գործոնների հավաքական գնահատականն է, և Համաշխարհային բանկը գործարարությամբ զբաղվելու դյուրինության այս ցուցանիշը դիտարկում է շուրջ 190 երկրի համար: Ինչպես նշված է հետազոտությունում, ՀՀ-ն վերջին երկու տարիներին գրանցել է հետընթաց, ինչի պատճառները ներկայացված են աշխատանքում:

Կատարված ուսումնասիրության արդյունքներն ունեն ինչպես տնտեսա-տեղեկատվական, այնպես էլ կիրառական նշանակություն, քանի որ ներկայացնում են ՀՀ-ում օրենսդրական դաշտի՝ որպես պետական քաղաքականության դրսևորման ձևի կայացման և գործարար միջավայրի զարգացման փոխադարձ կապը, ինչպես նաև հարկային քաղաքականության ճշգրիտ իրականացման հնարավոր ելքերը, որոնք կարող են օգտագործվել պետական կառավարման ապարատում:

Վերլուծություն: Շուկայական տնտեսության պայմաններում բիզնեսը շուկայի մասնակիցների կողմից կազմակերպվող այն տնտեսական ակտիվությունն է, որի գերնպատակը շահույթի ստացումն է, իսկ գործառույթը՝ ապրանքների ստեղծումն ու ծառայությունների մատուցումը:

Գործարար միջավայրի ձևավորման և կայացման վրա ազդում են մի շարք գործոններ՝ երկրի ռիսկայնությունը, երկրում տիրող քաղաքական իրավիճակը, դատական համակարգը, հարկային համակարգի կայունությունը, գործող մակրոտնտեսական քաղաքականությունը, տնտեսության բազմազանեցման ներդաշնակեցումը, ինչպես նաև ներդրողների շահերի պաշտպանությունն ու գործող շուկայական հարաբերությունները: Թվարկված գործոններից որևէ մեկի անկատարությունը կարող է ոլորտի զարգացմանն ուղղված ցանկացած պետական քաղաքականության իրականացման խոչընդոտ դառնալ:

Մեր երկրում գործարար միջավայրի զարգացման հիմնական խոչընդոտներից մեկը մենաշնորհային համակարգն է, որը տնտեսագիտության տեսության տեսանկյունից դիտարկվում է երկակի իմաստով՝ որպես սեփականության մենաշնորհ և որպես շուկայական մենաշնորհ: Զուտ մենաշնորհի պարագայում շուկայում արտադրանքի միակ վաճառողը մենաշնորհ ունեցողն է: Այդ դեպքում սպառողները չունեն ընտրություն. նրանք կամ վճարում են մենաշնորհի կողմից սահմանված գինը, կամ հարկադրված հրաժարվում են գնումից⁵: Այսինքն՝ այլընտրանքի բացակայության պատճառով սպառողները ստանում են անորակ ապրանքներ և ծառայություններ, ինչի հաշվին մենատերը ստանում է գերշահույթ, իսկ ներկայացված ապրանքները և ծառայությունները չեն ենթարկվում որևէ լուրջ որակական փոփոխության, քանի որ շուկայում բացակայում է մրցակցությունը, իսկ արդյունքում տուժում է շարքային քաղաքացին. ավելի շատ միջոցներ է ծախսում, քան նորմալ շուկայական պայմաններում: Այսպիսով՝ հանրության գերակա շահը, ի դեմս սպառողների շահի, իր դիրքերը զիջում է մասնավորի (մենատիրոջ) շահին:

⁵ Տե՛ս Ներսիսյան Կ., Մրցակցությունը և մենաշնորհը, Եր., ՀՊԱՀ, 2009, էջ 32:

Գործարար միջավայրի զարգացումն ու առաջընթացն ապահովող որևէ ծրագիր իրականացնելուց առաջ հարկ է պարզել, թե որքանով է տնտեսությունը «շուկայական», և թե որքանով են ապահովված սեփականության բոլոր ձևերի հավասարությունն ու տնտեսավարողների շահերի պաշտպանությունը: Երբ երկրում գործում է իսկապես ազատ շուկայական համակարգ, ծաղկում է փոքր ու միջին ձեռնարկատիրությունը, որը նպաստում է միջին խավի ձևավորմանը: Արդյունքում՝ վերնախավի (ելիտա) և, այսպես կոչված, ցածր խավի միջև ձևավորվում է նաև միջին խավ, որի առաջացման սկզբնաղբյուրն ու հիմնային նախապայմանը փոքր ու միջին ձեռնարկատիրության զարգացումն է:

Հարկ է նշել, որ մեր հանրապետությունում ՓՄՁ-ների զարգացման գործընթացը բախվում է մի շարք խնդիրների, ընդ որում՝ ինչպես ֆորմալ, այնպես էլ ոչ ֆորմալ առումներով: Ֆորմալ խնդիրները պայմանավորված են օրենսդրական դաշտի անընդհատ փոփոխություններով, իսկ ոչ ֆորմալ խնդիրների հիմքում արմատացած «հովանավորչական համակարգն» է, որը մշակութային բնույթ ունի:

Հատկանշական է, որ մենաշնորհների բացասական հետևանքները չեզոքացնելու մեխանիզմներ աշխարհի տարբեր երկրներում սկսել են կիրառել տարբեր ժամանակաշրջաններում: Աշխարհի մի շարք զարգացած երկրների փորձից ելնելով՝ կարելի է ասել, որ մենաշնորհների դեմ միանգամից կոշտ քաղաքականության իրականացումը կհանգեցնի հայրենական արտադրության թուլացմանն ու ոչնչացմանը, իսկ, մասնավորապես, անգլո-սաքսոնական երկրների փորձը վկայում է, որ մենաշնորհների դեմ կարելի է պայքարել երկու հիմնական գործիքով՝

- ազատ մամուլ,
- քաղաքական լուրջ մրցակցության (ընդդիմության) հետ համատեղ՝ ազատ տնտեսական մրցակցություն ապահովող օրենսդրական դաշտ:

Առաջին գործիքի կիրառումը հնարավորություն կտա լուսաբանելու մենատերերի և նրանց հովանավորող սուբյեկտների վարքագիծը, իսկ երկրորդ գործիքը՝ ընդդիմությունը, ազատ ու բարեխիղճ տնտեսական մրցակցություն ապահովող օրենսդրական դաշտի առկայության պարագայում, կձևավորի քաղաքական լուրջ մրցակցություն իր և իշխանության միջև: Գաղտնիք չէ, որ մենատերերն ունեն ենթադրյալ իշխանական հովանավորություն և լծակներ, ինչը հնարավոր կլինի բացահայտել այս երկու գործիքների միաժամանակյա օգտագործմամբ, որը հիմք կդառնա ՀՀ սահմանադրության 59-րդ հոդվածի⁶ կիրառման համար: Վերոնշյալ հոդվածն արգելում է մրցակցության սահմանափակումը, անբարեխիղճ մրցակցությունն ու հակամրցակցային համաձայնությունները, ինչպես նաև գերիշխող դիրքի չարաշահումը: Փորձագետները պնդում են, որ մենք դեռ չենք հաղթահարել պատմության գիրկն անցած կապիտալիզմի դարաշրջանը, քանի որ Հայաստանում, անկախության առաջին իսկ տարիներից սկսած, ձևավորվեցին բիզնես ընտանիքներ, որոնք ստեղծեցին խոշոր բիզնես ընկերություններ, ապահովեցին աշխատատեղեր, ինչոր չափով լուծեցին գործազրկության խնդիրը, վճարեցին հարկեր, ինչի հաշ-

⁶ Տե՛ս ՀՀ Սահմանադրության փոփոխություններ՝ ընդունված 06.12.2015, ընդուն. մարմին՝ հանրաքվե. <https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?docID=102510>

վին ձևավորվեց հարկային համակարգը: Այս և մի շարք այլ գործոններ նպաստեցին ՀՀ-ում բիզնես միջավայրի ձևավորմանը: Սակայն, այս ամենի արդյունքում, բիզնես գործունեությունն առաջինը սկսած կազմակերպությունները շուկայում ունեցան գերիշխող դիրք՝ դարձան ոլորտի թելադրողը, ձևավորվեց մենաշնորհների և ընտանեվարության մշակույթ, ինչն արդեն ենթադրում էր ստվերային տնտեսության և կոռուպցիոն համակարգի առկայություն: Դրա վկայությունն են 2015-2018 թթ. համաշխարհային փորձագիտական կենտրոնների ոչ դրական գնահատականները Հայաստանի տնտեսությունում գործող «խաղի կանոնների» առումով. օրինակ՝ ԱՄՀ գնահատականում նշվում է, որ ՀՀ տնտեսությունը հսկվում է խմբատիրային կառույցների և մենաշնորհային գործունեություն ծավալողների կողմից:

Գործարար միջավայրի կարգավորմանն ու զարգացմանը միտված պետական քաղաքականության վեկտորը նախևառաջ պետք է ուղղված լինի ոլորտում օրենքի գերակայության մշակույթի հաստատմանը: Վերջինիս հաջողությունը կախված է երկու հիմնական գործոններից՝ շուկայի մասնակիցների միջև քաղաքակիրթ գործարար սովորույթների առկայությունից և մրցակցային օրենսդրության լիարժեք կիրառումից: Ըստ էության, մենաշնորհները տնտեսության վրա ունենում են մի շարք բացասական ազդեցություններ՝

- ապրանքների և ծառայությունների գների բարձրացում (մրցակցության բացակայությամբ պայմանավորված),
- ցածր մրցունակություն արտաքին շուկաներում (նորարարական գործիքակազմ չկիրառելու պատճառով),
- թույլ զարգացած փոքր ու միջին բիզնես (մենատերերի ճնշումներով պայմանավորված),
- արժեթղթերի շուկայի թույլ զարգացում (մենատերերը չեն թողարկում արժեթղթեր՝ իրենց կապիտալին այլ գործընկերների մասնակից չդարձնելու նպատակով):

Մեր երկրում մենաշնորհային, հովանավորչական, ինչպես նաև կոռուպցիոն համակարգերի թուլացմանն ու գործարար միջավայրի զարգացմանն ուղղված պետական քաղաքականությունն ընթացավ մի քանի հաջորդական փուլերով: Այդպիսով՝ հակամենաշնորհային ինստիտուտի կայացումը, օրենսդրական բարեփոխումներով հանդերձ, կարելի է բաժանել երեք հիմնական փուլերի՝

- 2000-2007 - հակամենաշնորհային ինստիտուտի կայացում (Տնտեսական մրցակցության պաշտպանության պետական հանձնաժողով՝ ՏՄՊՊՀ),
- 2007-2011 - օրենքների և այլ ենթաօրենսդրական ակտերի ընդունման և կիրարկման փուլ,
- 2011-2019 - բարեփոխումների ակտիվ փուլ:

Առաջին փուլում ձևավորվեց Տնտեսական մրցակցության պաշտպանության պետական հանձնաժողովը, որն իրավասու էր վերահսկելու տնտեսական մրցակցության ոլորտը՝ հիմնվելով ՀՀ սահմանադրության, քաղաքացիական օրենսգրքի, Կառավարության որոշումների և այլ ենթաօրենսդրական ակտերի վրա: Այս փուլում ընդունվեց նաև «Տնտեսական մրցակցության

պաշտպանության մասին» ՀՀ օրենքը⁷, որի նպատակն է պաշտպանել և խրախուսել ազատ տնտեսական մրցակցությունը, ապահովել բարեխիղճ մրցակցության համար անհրաժեշտ միջավայր, նպաստել ձեռնարկատիրության զարգացմանը և սպառողների շահերի պաշտպանությանը Հայաստանի Հանրապետությունում:

Գործարար միջավայրի հիմնական ճյուղերից մեկի՝ ՓՄՁ-ների զարգացման և ոլորտի կարգավորման նպատակով 2000 թվականից գործում է «Փոքր և միջին ձեռնարկատիրության պետական աջակցության մասին» ՀՀ օրենքը⁸, որը սահմանում է պետական քաղաքականության սկզբունքներն ու պետական աջակցության հիմնական ուղղությունները: Այնուամենայնիվ, կարելի է փաստել, որ այս օրենքի ընդունումը այնքան էլ չի կարգավորել ոլորտին առնչվող խնդիրները, և դեռևս գոյություն ունի օրենսդրական բազայի անկայուն վիճակ, որը ստիպում է անընդհատ փոփոխություններ կատարել ՓՄՁ-ների գործունեության մեջ՝ խաթարելով աշխատանքի բնականոն ընթացքը:

Երկրորդ փուլում ընդունվեցին մի շարք օրենքներ, Կառավարության որոշումներ, որոնք նպաստեցին ոլորտի կանոնակարգմանը՝ «Առևտրի և ծառայությունների մասին» ՀՀ օրենքը⁹, որը կարգավորեց ՀՀ տարածքում իրականացվող առևտրի և ծառայությունների գործունեությունը, ինչպես նաև «Հակազնազցման (հակադեմփինգային) և փոխհատուցման միջոցների մասին»¹⁰, «Ներքին շուկայի պաշտպանության մասին» ՀՀ օրենքները¹¹, որոնք կարգավորեցին Հայաստանի տարածք ներմուծվող և ՀՀ տնտեսության ճյուղերին վնաս հասցնող ապրանքների ներմուծման նկատմամբ պաշտպանական միջոցների կիրառման հետ կապված հարաբերությունները: Վերջինիս շնորհիվ համապատասխան մարմինները հնարավորություն ստացան ռեզիդենտ տնտեսավարողներին պաշտպանելու արտաքին ոչ նպաստավոր ազդեցություններից և անհրաժեշտության դեպքում Հայաստանի տարածքում աճող ծավալներով ներմուծումների նկատմամբ համարժեք քայլեր ձեռնարկելու:

Ինչ վերաբերում է *երրորդ*՝ բարեփոխումների ակտիվ փուլին, ապա այս փուլում վերոնշյալ օրենքները ենթարկվեցին որակական փոփոխությունների և լրացումների, ինչը գործարար միջավայրի զարգացման համար ամուր հիմքեր ապահովեց:

Պետության կողմից գործարար միջավայրի կարգավորման կարևորագույն տարրերից են հարկային համակարգը և հարկային քաղաքականությունը:

⁷ Տե՛ս «Տնտեսական մրցակցության պաշտպանության մասին» ՀՀ օրենքը՝ ընդունված 06.11.2000, Եր., ընդուն. մարմին՝ ԱԺ. <https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?docID=90816>

⁸ Տե՛ս «Փոքր և միջին ձեռնարկատիրության պետական աջակցության մասին» ՀՀ օրենքը՝ ընդունված 05.12.2000, Եր., ընդուն. մարմին՝ ԱԺ. <https://www.arlis.am/documentview.aspx?docID=64617>

⁹ Տե՛ս «Առևտրի և ծառայությունների մասին» ՀՀ օրենքը՝ ընդունված 24.11.2004, Եր., ընդուն. մարմին՝ ԱԺ. <https://www.arlis.am/documentview.aspx?docid=75239>

¹⁰ Տե՛ս «Հակազնազցման (հակադեմփինգային) և փոխհատուցման միջոցների մասին» ՀՀ օրենքը՝ ընդունված 19.06.2002, Եր., ընդուն. մարմին՝ ԱԺ. <https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?docid=75490>

¹¹ Տե՛ս «Ներքին շուկայի պաշտպանության մասին» ՀՀ օրենքը՝ ընդունված 18.04.2001, Եր., ընդուն. մարմին՝ ԱԺ. <https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?docid=75462>

նը, որոնք հանդես են գալիս որպես տնտեսության կարգավորման առանցքային գործիքներ: Մեր հանրապետությունում հարկային քաղաքականությունն ունի ֆիսկալ ուղղվածություն, մինչդեռ պետք է նպատակաուղղված լիներ գործարար միջավայրի զարգացմանը, այսինքն՝ հանդես գար որպես տնտեսության կայացման հիմնային գործիք: Այս դեպքում պետք է կարևորել նաև տնտեսության զարգացման վրա դրամավարկային քաղաքականության ազդեցությունը, քանի որ, եթե վերջինս համահունչ չէ հարկային քաղաքականությանը, տնտեսության զարգացման գործընթացը ձախողվում է, տնտեսական աճը՝ դանդաղում, գործարար ակտիվությունը՝ նվազում:

Լայն առումով, գործարար միջավայրի և տնտեսության զարգացումը պայմանավորված են ոչ միայն հարկային ցածր դրույքաչափերով, այլև երկարաժամկետում տարբեր հարկատեսակների համար սահմանված հարկային արտոնություններով: Տարբեր հարկատեսակներ սահմանելուց բացի, հարկային օրենսդրությամբ կիրառվում են նաև հարկային արտոնություններ: Համաձայն ՀՀ հարկային օրենսդրության՝ կարող են սահմանվել հարկային արտոնությունների հետևյալ տեսակները՝¹² հարկվող օբյեկտի նվազեցում, հարկի դրույքաչափի նվազեցում, հարկի նվազեցում, հարկի հաշվարկման ժամկետի հետաձգում, հարկի վճարման ժամկետի հետաձգում: Վերոնշյալ արտոնությունները պետության կողմից հարկատուներին խրախուսելու եղանակ են համարվում:

Այսպիսով, ընդհանրացնելով ուսումնասիրությունը, կարելի է հավելել, որ, բացի վերը նշված նորմատիվային խնդիրներից, առկա են նաև այլ խնդիրներ, որոնք խանգարում են գործարար միջավայրի բարելավմանն ու պետական քաղաքականության բնականոն ընթացքին: Դրանցից են՝ *կոռուպցիոն համակարգը*, որը ներառում է պետական և մասնավոր հատվածներում գոյություն ունեցող կոռուպցիան, ինչը խոչընդոտում է Հայաստանում ներդրումներ կատարելու և բիզնես հիմնելու գործընթացին, *բյուրոկրատական համակարգը*, որի հիմքում վարչարարական դժվարություններն են և բարենպաստ ինստիտուցիոնալ միջավայրի բացակայությունը, որոնք զանազան ռիսկեր են ստեղծում բիզնես միջավայրի համար:

ՀՀ-ում գործարար միջավայրի օրենսդրական դաշտի ձևավորումը դանդաղ, բայց դրական և գնահատելի միտումներ ունի, որոնք ավելի տեսանելի են դարձել վերջին տարիներին: Այս ամենը հիմնավորվում է նաև Համաշխարհային բանկի հրապարակած «Doing Business»-ի հաշվետվություններով: Ըստ վերոնշյալ հաշվետվությունների ցուցանիշների կատարված գնահատման՝ 2016 թվականի¹³ դրությամբ գործարարությամբ զբաղվելու դյուրինության ցուցանիշով Հայաստանը զբաղեցրել է 35-րդ հորիզոնականը 190 երկրների շարքում, 2017 թվականի¹⁴ դրությամբ 3 միավոր հետընթաց գրանցելով՝ 38-րդ հորիզոնականը, 2018 թվականին¹⁵ 9 միավոր հետընթաց

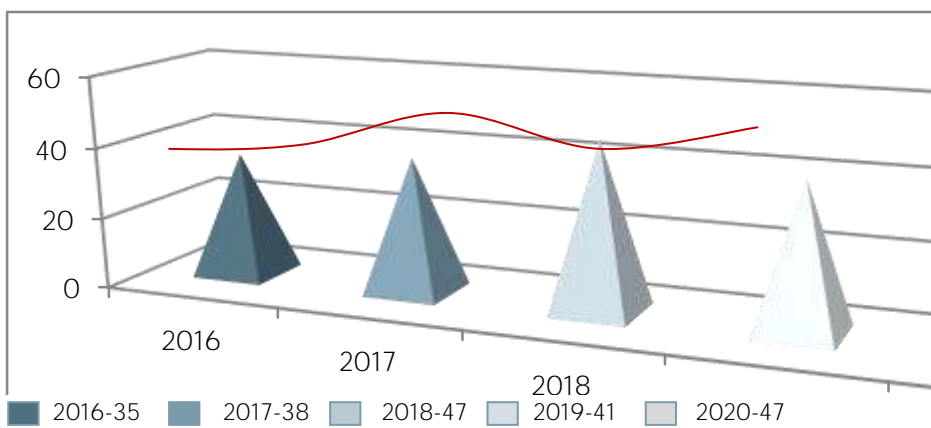
¹² Տե՛ս «Հարկերի մասին» ՀՀ օրենքի փոփոխությունները, հոդված 13, ընդունված՝ 26.06.2018, եր., ընդուն. մարմին՝ ԱԺ. <http://www.parliament.am/legislation.php?sel=show&ID=1837#2>

¹³ Տե՛ս www.doingbusiness.org > English > DB16- Full-Report PDF

¹⁴ Տե՛ս <https://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/media/Annual-Reports/English/DB17-Chapters/DB17-Country-Tables.pdf>

¹⁵ Տե՛ս <https://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/media/Annual-Reports/English/DB18-Chapters/DB18-Country-Tables.pdf>

գրանցելով՝ 47-րդ հորիզոնականը, իսկ արդեն 2019 թ.¹⁶ և 2020 թ.¹⁷ զեկույցների համաձայն՝ զբաղեցրել է համապատասխանաբար 41-րդ և 47-րդ հորիզոնականները (գծապատկեր 1): Հարկ է նշել, որ ցուցանիշի անկումը կարող է պայմանավորված լինել տարբեր գործոններով, քանի որ գոյություն ունեն բազմաթիվ հիմնախնդիրներ, որոնք կաշկանդում են Հայաստանի՝ գործարարությամբ զբաղվելու դյուրինության ինդեքսի առավել շահեկան դիրքի ապահովումը: Ի թիվս դրանց, կարելի է ընդգծել հարկերի վճարման, միջսահմանային առևտրի, վարկերի ստացման, պայմանագրերի կիրարկման հետ կապված խնդիրները, որոնք պայմանավորված են նաև եկամուտների անհավասարաչափ բաշխմամբ, հարկային վարչարարությամբ ու քաղաքական դիրքորոշմամբ, որն առավել տեսանելի է դառնում գործարարությամբ զբաղվելու դյուրինության ինդեքսի բաղադրիչների՝ ենթաինդեքսների շարունակական տատանումներն ուսումնասիրելիս (աղյուսակ 1):

Գծապատկեր 1. Հայաստանի՝ գործարարությամբ զբաղվելու դյուրինության ինդեքսները

Աղյուսակ 1

Հայաստանի՝ գործարարությամբ զբաղվելու դյուրինության ենթաինդեքսները¹⁸

N	Ենթաինդեքս	2016	2017	2018	2019	2020
1	Ընկերությունների հիմնում	5	9	15	8	10
2	Շինարարական թույլտվություններ	62	81	89	98	62
3	Էլեկտրաէներգիայի մատակարարման ցանցին միացում	99	76	66	17	30
4	Սեփականության գրանցում	14	13	13	14	13
5	Վարկերի ստացում	42	20	42	44	48
6	Փոքր ներդրողների շահերի պաշտպանություն	49	53	62	51	120
7	Հարկերի վճարում	41	88	87	82	52
8	Արտաքին առևտուր	29	48	52	46	43
9	Պայմանագրերի կիրարկում	28	28	47	24	30
10	Սնանկության ճանաչում	71	78	97	95	95

¹⁶ Տե՛ս <https://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/media/Annual-Reports/English/DB19-Chapters/DB19-Country-Tables.pdf>

¹⁷ Տե՛ս https://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/pdf/db2020/Doing-Business-2020_rankings.pdf

¹⁸ Աղյուսակը կազմել են հեղինակները (աղբյուր՝ Համաշխարհային բանկի հրապարակած «Doing Business» ամենամյա զեկույցները՝ 2016-2020):

Հայաստանի Հանրապետությունում շուրջ տասներեք տարի մշտապես անցկացվում է «Խելացի լուծումներ՝ խելացի բիզնեսի համար» Դիջիթեք ֆորումը, որն այն միջոցառումներից և այն հարթակներից է, որտեղ հանդիպում են տեխնոլոգիաների ոլորտի կազմակերպությունները և տնտեսության տարբեր ճյուղերում գործունեություն ծավալող տնտեսավարող սուբյեկտները, որոնց հնարավորություն է տրվում ծանոթանալու իրենց գործունեության ոլորտի նորագույն տեխնոլոգիաներին և դրանց արդյունավետ կիրառությանը: Գլխավոր հրամայականը գործարար միջավայրի և SS ոլորտի միջև ամուր կապի ստեղծումն է, ինչը հնարավորություն է ընձեռում Հայաստանում ձևավորելու առավել մրցունակ բիզնես՝ նոր տեխնոլոգիաներով հագեցած:

Իր էությանը բացառիկ էր «WCIT-2019» տեղեկատվական տեխնոլոգիաների համաշխարհային 23-րդ համաժողովը, որը Հայաստանը մի քանի օրով դարձրեց համաշխարհային տեխնոլոգիական կենտրոն: Երևանյան համաժողովին ներկա էր ավելի քան 2 հազար մասնակից՝ 70 երկրից¹⁹, ինչը նպաստեց նաև գործարար միջավայրի կարևորագույն տարրերից մեկի՝ զբոսաշրջության աճին:

Ինչ վերաբերում է Հայաստանի Հանրապետության Կառավարության կողմից 2019 թ. ընդունված հնգամյա զարգացման ծրագրին²⁰, հարկ ենք համարում նշել, որ ծրագիրը ներառում է դրույթներ, որոնք նպատակաուղղված են գործարար միջավայրի մի շարք խնդիրների լուծմանը, այդ թվում՝ օրենսդրական դաշտի կարգավորմանը: Սակայն այս ծրագրի իրականացումը դժվարանում է՝ այսօրյա իրողություններով պայմանավորված: COVID-19-ը տարածվել է ամբողջ աշխարհում և լուրջ սպառնալիք է թե՛ համաշխարհային տնտեսության և թե՛ տասնյակ հազարավոր մարդկանց կյանքի ու առողջության համար:

Համավարակը մեծագույն չարիք դարձավ համաշխարհային տնտեսության համար, քանի որ առաջացնում է թե՛ ներքին, թե՛ արտաքին խնդիրներ: Այս համատեքստում՝ կիրառվող սահմանափակումներն առավել ծանր ազդեցություն են ունենում անցումային տնտեսություն ունեցող երկրների վրա, ինչպիսին է նաև Հայաստանը, քանի որ այդ երկրներում համավարակի տարածումը պետք է հաղթահարվի հետևյալ բացասական գործոնների հետ միասին՝ արտահանման և վաճառքի տեմպերի անկում, ֆինանսական անկայունություն, դրամական փոխանցումների կրճատում, գործազրկության աճ, ներդրումների ներգրավման բացակայություն և միջազգային վարկավորման խստացվող պայմաններ, որոնք կհանգեցնեն ցածր տնտեսական աճի:

Այսօր ինչպես ամբողջ աշխարհում, այնպես էլ ՀՀ-ում իրականացվում են տնտեսական և սոցիալական հետևանքների չեզոքացմանն ուղղված ծրագրեր: ՀՀ Կառավարությունը նախաձեռնել է մի շարք միջոցառումներ, որոնց մի մասը սոցիալական, իսկ մյուս մասը տնտեսական աջակցության բնույթի են: Տնտեսական աջակցության ծրագրերով նախատեսվում է տրամադրել

¹⁹ Տե՛ս <https://www.azatutyun.am/a/30202047.html>

²⁰ Համաշխարհային բանկի խմբի փաստաթուղթ – զեկույց թիվ 123902-AM (19ՖՏ-23ՖՏ ժամանակահատվածի երկրի գործընկերության շրջանակը 28.02.2019). <http://documents1.worldbank.org/curated/en/834491553491641052/pdf/Armenia-Country-Partnership-Framework-for-the-Period-FY19-FY23.pdf>

վարկ ՓՄՁ շահառու հանդիսացող տնտեսավարող սուբյեկտներին²¹ շրջանառությունից կախված (50 մլն ՀՀ դրամից ոչ ավելի), «գրոյից» բիզնես ստեղծելու ձգտում ունեցող շահառուներին՝ նորարարական գործարարության ծրագրերի զարգացմանն օժանդակելու նպատակով: Աջակցություն է տրամադրվել միկրոձեռնարկատիրություններին (միանվագ, շրջանառության 10 տոկոսի չափով, ոչ ավելի, քան նվազագույն աշխատավարձի կրկնապատիկն է), ինչպես նաև բոլոր ոլորտների տնտեսավարող սուբյեկտներին՝ վարկերի սուբսիդավորման, համաֆինանսավորման կամ վերաֆինանսավորման ձևով²²:

Ինչպես նշվեց, Հայաստանի Հանրապետության Կառավարությունն այս ֆորսմաժորային իրավիճակում իր աջակցությունն է տրամադրել գործարարության միջավայրը ձևավորող կարևորագույն դերակատարներին՝ համավարակի բացասական հետևանքները մեղմելու նպատակով, սակայն մեկանգամյա օգնությունը կարող է արդյոք ապահովել գործարար միջավայրի կարգավորմանն ուղղված պետական քաղաքականության բնականոն ընթացքը, դա ժամանակը ցույց կտա:

Եզրակացություն: Ամփոփելով հետազոտությունը՝ ևս մեկ անգամ կարող ենք փաստել, որ ՀՀ գործարար միջավայրում դեռևս առկա են մի շարք խնդիրներ, և դրանց կանխումը անհրաժեշտ է սկսել մշակութային արմատացած ընկալումների փոփոխությունից, ինչը հնարավորություն կտա օրենքի գերակայության պայմաններում իրականացնելու նշված միջավայրի կարգավորմանն ուղղված պետական քաղաքականությունը: Գործարար միջավայրի հաջորդ կարևորագույն խնդիրը հետևյալն է. հարկերը պետք է դիտարկվեն ոչ միայն որպես բյուջեի եկամուտներն ապահովելու կարևորագույն միջոց, այլ նաև պետության կողմից իրականացվող տնտեսական քաղաքականության արդյունավետ գործիք՝ հատկապես ներդրումների ներգրավման առումով: Հարկ է վերանայել նաև հարկերի վճարման, միջսահմանային առևտրի, վարկերի ստացման, պայմանագրերի կիրարկման հետ կապված խնդիրները, քանի որ դրանք են պայմանավորում գործարարությամբ զբաղվելու դյուրինության ինդեքսի բարելավումը: Այս առումով, պետական քաղաքականությունը պետք է ուղղել եկամուտների հավասարաչափ բաշխմանն ու հարկային ճիշտ վարչարարությանը:

Այսպիսով՝ ոլորտի ուսումնասիրության և գնահատման արդյունքում առաջարկում ենք.

- Վերանայել հարկային քաղաքականության ֆիսկալ ուղղվածությունը՝ գործարար հատվածում կապիտալի հոսք ապահովելու նպատակով:
- Ուսումնասիրել գործարար հատվածին (մասնավորապես՝ ՓՄՁ-ներին) 3 կամ 5 տարի ժամկետով արտոնություններ տրամադրելու միջազգային փորձը: Հարկային արտոնությունները դարձնել ներդրումների խթանման, գործարար հատվածի զարգացման առավել արդյունավետ միջոց՝ ինչպես Չեխիայում, Հունգարիայում: Սահմանվող արտոնյալ պայմանները, իրենց հերթին, պետք է լինեն հնարավորինս տարբերակված՝ ըստ գործարարության ոլորտների, զարգացման հե-

²¹ Տե՛ս <https://www.gov.am/am/covid19/>

²² Տե՛ս նույն տեղը:

ռանկարների, մեկնարկային պայմանների, պետության համար ուղրտների զարգացման առաջնահերթության այլ գործոնների: Օրինակ՝ 44-օրյա պատերազմը լուրջ մարտահրավեր էր գիտատար ճյուղերի՝ հատկապես ռազմարդյունաբերության զարգացման համար: Վերջին տարիներին գիտությանն ուղղված պետական ֆինանսավորումն աստիճանաբար նվազում էր գրեթե բոլոր ճյուղերում: Ամբողջ աշխարհում նկատվում է հակառակ միտումը՝ գիտատար ճյուղերի ֆինանսավորում և հարկային արտոնությունների տրամադրում: Այս համատեքստում մենք միշտ ունեցել ենք և ունենք *ուղեղների արդահոսք*, որը կարելի է նմանեցնել «սպիտակ ջարդի»:

- Ապահովել ներդաշնակության մթնոլորտ՝ կարևորելով հակամենաշնորհային ինստիտուտի՝ Տնտեսական մրցակցության պաշտպանության պետական հանձնաժողովի դերը ազատ տնտեսական մրցակցության ապահովման գործում:
- Տնտեսական մրցակցության պաշտպանության պետական հանձնաժողովին կամ համապատասխան այլ գերատեսչությանը կից ձևավորել գործարար հատվածի հնարավոր ռիսկերի գնահատման, մշտադիտարկման մասնագիտական հանձնաժողով, որը հնարավորություն կտա գործարարներին խուսափելու հավանական ռիսկերից, ինչն էլ կապահովի գործարար հատվածի շարունակական զարգացումը:

Օգտագործված գրականություն

1. Աթոյան Կ., Մարդումյան Մ., Քալանթարյան Պ., Բիզնեսի ներածություն, Եր., «Տնտեսագետ», 2017:
2. «Առևտրի և ծառայությունների մասին» ՀՀ օրենքը.
<http://www.parliament.am/legislation.php?sel=show&ID=5545>
3. Հայրապետյան Ն., Հայրապետյան Ն., Գործարարության հիմունքներ, Եր., «Ֆինանսաբանկային քոլեջ», 2003:
4. Համաշխարհային բանկի խմբի փաստաթուղթ-գեկույց թիվ 123902-AM (19ՖՏ-23ՖՏ ժամանակահատվածի երկրի գործընկերության շրջանակը 28.02.2019).
<http://documents1.worldbank.org/curated/en/834491553491641052/pdf/Armenia-Country-Partnership-Framework-for-the-Period-FY19-FY23.pdf>
5. «Հակազնագցման (հակադեմփինգային) և փոխհատուցման միջոցների մասին» ՀՀ օրենքը.
<https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?docid=75490>
6. «Հարկերի մասին» ՀՀ օրենքը, հոդված 13.
<http://www.parliament.am/legislation.php?sel=show&ID=1837#2>
7. ՀՀ Սահմանադրություն.
<https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?docID=102510>
8. Մենեջմենթ, ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս Յու.Մ. Սուվարյանի ընդհանուր խմբագրությամբ: Չորրորդ՝ լրացված, բարեփոխված հրատարակություն, Եր., «Տնտեսագետ», 2016:
9. Ներսիսյան Կ., Մրցակցությունը և մենաշնորհը, Եր., ՀՊԱՀ, 2009:
10. «Ներքին շուկայի պաշտպանության մասին» ՀՀ օրենքը.

- <https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?docid=75462>
11. «Տնտեսական մրցակցության պաշտպանության մասին» ՀՀ օրենքը.
<https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?docID=90816>
 12. «Փոքր ու միջին ձեռնարկատիրության պետական աջակցության մասին» ՀՀ օրենքը.
<https://www.arlis.am/documentview.aspx?docID=64617>
 13. DOING BUSINESS 2017 (Country Tables)
<https://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/media/Annual-Reports/English/DB17-Chapters/DB17-Country-Tables.pdf>
 14. DOING BUSINESS 2018(Country Tables)
<https://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/media/Annual-Reports/English/DB18-Chapters/DB18-Country-Tables.pdf>
 15. DOING BUSINESS 2019(Country Tables)
<https://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/media/Annual-Reports/English/DB19-Chapters/DB19-Country-Tables.pdf>
 16. DOING BUSINESS 2020(CountryTables)
https://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/pdf/db2020/Doing-Business-2020_rankings.pdf
 17. www.doingbusiness.org , English, DB16- Full-Rport PDF
 18. <https://www.mineconomy.am/page/94>
 19. <https://www.azatutyun.am/a/30202047.html>
 20. <https://www.hamakarg.am/?p=1992>
 21. [https://www.gov.am/am/covid19./](https://www.gov.am/am/covid19/)

ԱՐԵՎԻԿ ՕԳԱՆԻՏՅԱՆ

*Доцент кафедры управления АГЭУ,
кандидат экономических наук*

ՏԻՐԱՆՍ ՉԵՅԱՆ

Магистрант кафедры управления АГЭУ

Государственная политика, направленная на регулирование деловой среды в Республике Армения.– Исследование сосредоточено на монополии, которая является главной задачей совершенствования бизнес-среды, на ее восприимчивости в Армении, правовой базе для регулирования сектора, существующей налоговой системе и налоговой политике, а также на защите экономической конкуренции и главном вызове современной экономики – “коронавирусе”.

В статье рассматривается законодательное поле, действующее после обретения независимости Республикой Армения, в последовательных этапах своего развития, где основными компонентами регулирования сферы являются становление и укрепление института защиты экономической конкуренции.

Чтобы очертить видение развития, улучшения и непрерывного роста бизнес-среды, в первую очередь, была принята попытка рассмотреть государственную политику по

защите рынка и конкурентной среды как основной механизм регулирования сферы, направленный на установление эффективного соотношения бизнеса и общественных экономических отношений.

Ключевые слова: бизнес-среда, правовая база, экономическая конкуренция, монополия, коронавирус.

DOI: 10.52174/1829-0280_2021_1_64

JEL: H23, M29

AREVIK HOVHANNISYAN

Associate Professor of the Chair of Management at ASUE,

PhD in Economics

SIRANUSH CHTEYAN

MA Student of the Chair of Management at ASUE

State Policy Aimed at Regulating the Business Environment in the Republic of Armenia.— The study is focused on the monopoly, which is the main task of improving the business environment, and on Armenian perceptions of it, the legal framework for the regulation of the sector, the current tax system and tax policy, as well as the protection of economic competition and the imperative mainstay of today's economy which is the coronavirus.

The paper examines the legislative field operating after the independence of the Republic of Armenia with its successive stages of development, where the main source of regulation in the sphere is The State Commission for the Protection of the Economic Competition.

In order to outline the vision of development, improvement and continuous growth of business environment, first of all, an attempt was made to consider the state policy of market protection and the protection of the competitive environment as the main mechanism of the sphere regulation, which should be aimed at establishing an effective correlation between business and public economic relations.

Key words: *business environment, legal framework, economic competition, monopoly, coronavirus.*

DOI: 10.52174/1829-0280_2021_1_64

JEL: H23, M29